

אני דוד

מאת הרצליה רז

ספר זה שנכתב במקורו דנית ב-1963 וזכה בסקנדינביה לפרס ראשון, הגיע סוף סוף אלינו.

כבר מזמן לא נפל לידי ספר רגיש ועשיר כל כך, המתאים כל כולו לבני 10—15. (הספר אינו מנוקד).

העלילה המרתקת שבו בנויה במתכונת "רובינזונדות" קלסיות. דוד, כמו רובינזון קרוזו, מגיע לעולם זר ומוזר בשבילו — העולם שמחוץ לכתלי מחנה-הריכוז שבו (כנראה) נולד, ובו גדל.

דוד חייב להתמודד מבראשית (בדיוק כפי שעשה זאת רובינזון על האי שלו) עם בעיות של אוכל ולבוש, מגע עם אנשים ועם כסף, עם אמצעי תחבורה ועם החוק. רובינזון משתמש בשכלו, בכישורים שקנה לו כקצין וגינטלמן אנגלי וגם בכלים מודרניים שהציל מן האניה.

סיפורי טרזן השונים, הבנויים ביסודם על אותה מתכונת "רובינזונדית" משאירים את טרזן ביערות עד ומקנים לו כישורי גוף ויכולת תושיה של "אדם-עליון". טרזן הכלי-יכול מסוגל להתמודד עם מציאות שהיא חי בה ומכיר אותה בגיונגל, אילו היה צריך להתמודד בערים מאוכלסות, היה נכשל.

דוד, של אן הולם, הוא טרזן המתמודד עם חיות-האדם, הוא חייב לגלות מברא-שית את האנושי שבאנשים, ולגלות תושיה במציאות של המאה העשרים, באירופה המתועשת, הממונעת והמלקקת פצעיה אחרי מלחמת העולם השנייה.

אחד הסודות העושים את הספר הזה מצוין הוא שהסופרת אינה מזכירה שואה ואינה קוראת אף פעם בשם הנאצים.

דוד גדל במחנה ריכוז, שוחרר משם על ידי "האיש" שכמעט עד סוף עלילתו של הספר איננו יודע מי הוא, והוא נודד בדרכים ומחפש את "ארץ-החופש" שעל פי הנחיותיו של "האיש" ושל "יוהנס" היא דנמרק בצפון.

1. אני דוד, כתבה: אן הולם, תרגם מאנגלית: יואב הלוי, הוצאת פועלים (נעורים) 1983.

גבורי המישנה "האישי" ו"יוהנס" נשארים בבחינת סמלים של הרע והטוב בחייו של דוד. יוהנס הוא הידיד הגדול, זה שלימד את דוד אמצעי הישרדות במחנה, וזה שצייד אותו בידיעת לשונות, בקריאה וכתובה ובאידיאה של הקיומיות על אף הרישעה והדיכוי; וזה שנתן לדוד את הכוח להילחם על חייו, בחודש המבהיל והבלתי מוכר.

דוד מצויד במצפן ובסכין ויש לו פרוסת לחם גדולה לראשית המסע. הוא רגיל לסבל, לצומות ארוכים ולבדידות.

דוד נשלח לחופש מבלי שרצה או שאף לכך, ואת ראשית דרכו הוא עושה באופן אינטואיטיבי, מבלי שעולמו הפנימי יהיה שותף להחלטות של הפעילות הגופנית. רק כשהוא מגלה יופי — יופיים של נופים; יפיה של המוסיקה ויופים של אנשים, הולך ונעלם הקפאון הנפשי שלו. הוא עובר תהליך של צמיחה פנימית, מתגובות חיותיות (של חיה נרדפת) לתגובות אנושיות של אדם הנאבק על חופשתו.

במישור החיצוני, הספר בנוי כסיפור עלילה מרתק, אך במישור הפנימי הוא מלא סמלים, כביטוי לערכים תרבותיים ואידאיים של עולם דמוקרטי. דוד חולה במחלה של "אנטי אלימות", הוא אינו מסוגל להתכחש, אפילו כדי להגן על עצמו. המחנה הותיר בו צלקת בל תימחה.

דוד מפחד מבית, יש לו קלסטרופוביה ממקום סגור, הוא שומר לעצמו מרחב, מקום לברוח ולהחבא.

הפרקים על המפגש שלו עם הילדה האיטלקיה — מריה, הם פרקים עדינים וליריים מאד. באמצעות אהבה ויופי הולכת נפשו הפגועה של דוד ומשתקמת.

דוד לומד לחייך ליד מריה. הוא מגלה שחיוך אינו רק פעולת שרירים חיצונים. במחנה לא חייכו ודוד חייב ללמוד משמעותו של ביטוי אנושי זה. הוא לומד בביתה של מריה עובדות רבות ומלים רבות; גם הרגלי-חיים שלא הכיר מעולם.

לדוד יש גם אלוהים; למענו חילץ את מריה מהשריפה. אלוהים שלו, שלמד עליו מיוהנס הוא "אלוהים של נאות-דשא ומי-מנוחות" רק זאת הוא יודע אודותיו.

דוד מגלה בביתה של מריה הרבה יופי, אך גם אלימות ואטימות. נפשו הפגועה של דוד אינה מסוגלת לקומפרומיסים, הוא חייב לברוח צפונה, לארץ החופש המובטחת. הוא חייב למצוא את עצמו ולגלות את הסיבות להולדתו במחנה-הריכוז ולהשתחררותו ממנו.

הנער בורח "מהם" כל הזמן, "הם" אלה נציגי האלימות, היכולים לכלוא אותו ואחרים (את כל העולם) במחנה-ריכוז.

דוד מכיר את הרע ואת נציגיו, והוא מספר על כך למריה "יפת-הנפש", הגדלה בחממה. בביתה של מריה מסתירים מפני הילדים מציאות אלימה, אך זו נובטת וגדלה בתוכם.

האם מחפה על ילדיה, אינה מוכנה להכיר באלימות שבבנה, בשל בורותה ואטי-מותה משגשג הרע בתוך הבית, מבלי שיעקרו אותו.

דוד רוצה שגם הילדים יכירו בסכנות, כדי שיוכלו להתגונן מפניהן והוא בורח

לחפש אנשים חופשיים באמת, המפחדים ונאבקים בалиמות כמוהו.
בדרך הבריחה שלו נפגש דוד בסכנות, באנשים שונים, במנהגים רבים ושונים
ובאהבה נאמנה של כלב (רעו האמיתי של האדם).
בסוף דרכו נודע לו, ולנו הקוראים, מה שהוא מסיפור ילדותו. מתברר לדוד שאמו
גרה בשטוקהולם והוא נס אליה ומגיע לביתה בשארית כוחותיו.
הספר עוסק בגיבור-נער. מבחינה זו ובשל העלילה הזוהרת והמרתקת, הוא עשוי
להיות בעיקר ספר קריאה לבנים.
אבל, הפרקים האיטיים על המיפגשים האנושיים של דוד עם העולם, השורות על
יוהנס, הקטעים בביתה של מריה והפרקים המרגשים על הקשר עם הכלב, מזמינים
את הזדהותן של הבנות הקוראות.
חזרתי וקראתי ספר זה שוב ושוב, נדמה לי שהוא עשוי להשתייך לשורת הקלסי-
קונים שבספרות-הילדים העולמית.